

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 20 – 2/2013.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_13/leinonen.pdf]

LECTIO

SUOMENHEVOSEN TARINA – PALVELIJASTA TERAPEUTIKSI

Riitta-Marja Leinonen

Lectio praecursoria Oulun yliopistossa 6.9.2013

Tänään on suomenhevosen päivä. Syyskuun kuudentena päivänä vuonna 1907 tehtiin Keisarillisen Suomen Senaatissa päätös ”kantakirjan pitämisestä suomenrotuisista oriista”. Kantakirjan perustaminen tarkoitti sitä, että suomenhevosta ryhdyttiin jalostamaan puhtaana rotuna eli kantakirjaan hyväksytyjen hevosten tuli olla suomenhevosen tunnusmerkit täyttäviä, eikä niissä saanut olla merkkejä vierasverisyydestä. (Ojala, Peltonen & Pihkala 2007.) Suomenhevonen on rotuna siis 10 vuotta Suomen valtiota vanhempi, ja sen tarina liittyy suomalaisten tarinaan ja rakentuu nimenomaan Suomen kansallisen kertomuksen yhteyteen, sillä suomenhevonen nähdään tärkeänä osana maatalouden kehitystä, sodankäyntiä ja hyvinvointivaltion rakennusta. Suomenhevonen on myös osa suomalaista kulttuuria ja sillä koetaan olevan pitkä ja maineikas historia paitsi kulttuurieläimenä myös eläimenä joka on hyvin sopeutunut Suomen ilmasto-olosuhteisiin. Jopi Nymanin ja Nora Schuurmanin mukaan suomenhevosen suomalaisuus rakentuu nimenomaan nostalgian, aitouden ja luonnollisuuden varaan. (Nyman & Schuurman 2012, 34.) Suomenhevosekertomuksiin liittyy puhetapa, jossa hevonen rinnastetaan ihmiseen työkaverina ja ystävänä, mutta myös suurena persoonallisena eläimenä. Se on suomalaisten muovaama niin merkitykseltään kuin myös eri käyttötarkoituksia varten jalostettuna eläimenä. Suomenhevonen rinnastettiin

1800-luvun kansallisromanttisessa ajattelussa suomalaisen ihmiseen ja päinvastoin, kuten Topelius *Maamme-kirjassaan* vuonna 1899 seuraavasti kirjoitti:

Eläimet saavat usein tiettyjä ominaisuuksia siitä maasta ja niistä oloista, joissa ne elävät. Suomalainen hevonen on jo niin kauan ollut maansa ja kansansa hoivan kohteena, että tämä on jättänyt siihen hyvin tuntevia jälkiä. Muodoltaan suomenhevonen on tanakka, lyhytkaulainen, lyhytselkäinen ja sen jalat ovat vankat ja keskikorkuiset. Koko sen ulkomuoto osoittaa vakavuutta ja kärsivällisyyttä; [--].

Erinomaisen kestävyytensä vuoksi suomalainen hevonen ei ole ainoastaan oivallinen vetäjä, joka kokoonsa nähden enemmän kuin mikään muu hevonen jaksaa kiskoa raskaita kuormia pitkät matkat, vaan myös erinomainen sotahevonen. [--] pitkissä taisteluissa ja pitkillä marsseilla se on vaikuttanut voittoihin sillä, että se on pysynyt virkeänä ja vahvana silloinkin, kun vihollisen hevoset ovat jo väsyneinä laahanneet jalkoja perässä. Kilpa-ajoissa, [--] pitemmällä matkoilla sen ei tarvitse pelätä kilpailijoitaan. Sillä, kun se on hyvin hoidettu ja harjoitettu, se osoittautuu usein erinomaiseksi juoksijaksi.

(Topelius 1983/1899, 100.)

Topelius oli vuonna 1874 perustamassa Helsingin eläinsuojeluyhdistystä (Luukkainen), joten hän oli huolissaan hevosten hyvinvoinnista ja halusi myös kirjassaan valistaa kansaa hevosen hyvästä kohtelusta. Hän kirjoitti:

Tätä ystäväämme ei ole hellitelty yltäkylläisillä herkkupalloilla. Se on kaikista veljistään tyytyväisin; kärsivällisesti se pureksii useinkin niukkaa ruokaansa, [--]. Mutta kukaan ei osaa olla ystävällisestä hoidosta kiitollisempi kuin se, ja jokainen ymmärtäväinen isäntä tulee huomaamaan, että tämän hyödyllisen palvelijan hyvästä hoidosta on heille suurta etua. Valitettavasti eivät kuitenkaan kaikki ymmärrä palkita sen uskollista palvelua. Monissa osissa maamme hevosia hoidetaan huolimattomasti ja niitä rääkätään mitä raaimmalla tavalla, kiusataan kohtuuttoman raskaiden kuormien vetämisellä ja piestään armottomasti ruoskalla.

(Topelius 1983/1899, 100.)

Lopuksi hän huomioi suomenhevosen itsevarman luonteen ja vertaa sitä suomalaiseen ihmiseen.

Kestävyytensä ohessa on Suomen hevosen, kuten kansankin, ominaisuutena huomattava itsepäisyys. Jos se on tottunut poikkeamaan syrjätielle, niin ajomiehen täytyy pitää varansa, ja jos se on ottanut tavakseen pysähtyä mäissä, niin sitä ei ole helppo saada pois sen päästä. Se tottelee

tottunutta ajomiestä, mutta tottumattoman kanssa se menettelee väliin miten se tahtoo. --- Hyvin opetettuna ja hyvin hoidettuna on suomalainen hevonen, vaikka se näyttää vähäpätöiseltä, kuitenkin verrattoman kallis liittolainen ihmiselle näillä pohjoisilla mailla ja hyvinkin sen ansaitseva, ettei sitä kohdella orjana, vaan hyvänä, uskollisena ja luotettavana palvelijana.

(Topelius 1983/1899, 100, 102.)

Topeliuksen tyyli kertoa hevosesta näkyy myös tutkimissani kertomuksissa ja haastatteluisissa, eikä ihmeikään, sillä *Maamme-kirjaa* luettiin lähes 80 vuoden ajan suomalaisissa kouluissa. Kertojat ovat hevosen asialla ja heidän kertomuksissaan näkyvät niin huoli hevosen hyvinvoinnista kuin siihen kohdistuneet voimakkaat tunteet sekä elämykselliset muistot. Suurimmassa osassa kertomuksista hevonen oli nimenomaan suomenhevonen, sillä vanhemmat sukupolvet, jotka ovat hyvin edustettuina aineistossani, eivät muita hevosia tunteneetkaan nuoruudessaan. Kuten Topeliuksenkin totesi, suomenhevosessa näkyy, että se on tehty kansan kuvaksi. Sitä kuvailtiin aineistossani rehelliseksi, itsenäiseksi ja persoonalliseksi Havukka-ahon ajattelijaksi, joka on tutun kuuloinen, näköinen ja tuntuinen. Sen olemus on valpas ja askel reipas ja se on monipuolinen ja luotettava hevonen. Näin vuonna 1960 syntynyt nainen sitä aineistossani kuvaa:

Sinä, suomenhevonen, humma vain, olet totta. Aivan kuin sinä alkaisit juuri puhua; sinä käännät pääsi, vaikka olet aivan lähellä ja katsot ihmistä, joka sinulle puhuu. Ja puhuthan sinä, vastaat, hevosen kielellä, hiljaisella, matalalla hörähdyksellä. Se vihlaisee eri tavalla kuin lämminverisen korkea hirnahdus.

(SKS KRA. HT 695–698. 2003.)

Lainauksesta tulee ilmi hevosen tuttuus ja läheisyyden tunne sen kanssa. Moni kertoja kuvasi hevosen ääntä ja nimenomaan hörähdystä, joka koettiin aina miellyttäväksi, tulkittiin se sitten tervehdykseksi, kiitokseksi, pyynnöksi tai kiintymyksen osoitukseksi. Olen väitöstutkimuksessani analysoinut hevosen merkityksiä ja tehnyt teemoittelua aiheista, joita ihmiset haastatteluissa ja kertomuksissa hevoseen liittivät. Tällä tavalla kokonaiset tarinat kuitenkin hajoavat eivätkä ihmisten ja hevosten tarinat tule kokonaisuudessaan esille. Niinpä kerron tässä kahden suomenhevosen tarinan, joiden kautta tulevat esille myös useimmat tutkimusaineistosta löytämäni hevoskokemukset ja kulttuuriset mallit hevoselle. Ensimmäinen hevosista on ukkini työ- ja sotahevonen Jukka, josta kertoivat äitini Alli Jokelainen, tätini Sirkka Haataja ja serkkuni Kari Haataja, ja toinen on vuokrahevoseni ja terapeutini Rommi, josta kertoi sen omistaja Pirkko Pekkala.

Jukka oli kotikasvatti. Se syntyi vuonna 1934 Kainuussa Vuolijoella. Jukasta kasvoi suuri liinakko ori, yksi suurimpia Vuolijoella tuohon aikaan. Koska Jukasta haluttiin työhevonen, se ruunattiin, kuten suurin osa työkäyttöön tarkoitetuista oriista tuohon aikaan. Rauhallisen ja ystävällisen

ukkini kasvatuksessa siitä tuli lauhkea käsitellä. Se oli kiltti ja kärsivällinen hevonen, jonka jaloissa lapset saattoivat leikkiä ja sillä ratsastaa. Kun ukki joutui talvisotaan, mummu ja lapsista vanhin eli tätini Sirkka ottivat Jukan hoidettavakseen. Jukka palveli työhevosenä, kunnes kesällä 1941 joutui jatkosotaan. Jukka oli talon ainoa hevonen, mutta koska se oli suurikokoinen ja parhaassa isässä 7-vuotiaana, se vietiin sotaan. Ukkini lähti Jukan kanssa yhdessä sotamatkalle, ukki tietäen, mikä heitä odotti, Jukalla ei siitä ollut vielä aavistustakaan. Ukki pääsi hevostmieheksi, mutta omaa hevosta ei ollut tapana saada ajokiksi, joten Jukka lähetettiin eri paikkaan. Se palasi aikanaan sodasta, mutta arkana; jyrinä ja pauke, erityisesti lentokoneen ääni sai sen pakokauhun valtaan. Äitini sai sen kokea pikkutyttönä omakohtaisesti, kun oli ratsastamassa Jukalla niityn reunassa. Lentokone jylisi ylitse ja Jukka ryntäsi niityn poikki turvaan kohti tallia. Onneksi Sirkka ehti oven eteen luudan kanssa ja Jukka pysähtyi, eikä rynnännyt sisälle tallin matalasta oviaukosta. Ukin joutuessa sotaan vielä jatkosodan loppuvaiheessa, teini-ikäinen Sirkka hoiti hevosen ja teki sillä työt. Jukka totteli, vaikka oli Sirkan mukaan lujasuinen. Se oli viisas työhevonen, sillä se katsoi kupeilleen, kun Sirkka teki kuormaa ja lähti liikkeelle vasta, kun kuorma oli valmis ja Sirkka kyydissä. Jukka ja ukki selvisivät sodasta pienin vammoin ja Jukka palveli pitkään Jokelaisen perhettä talvisin savotoilla ja muulloin tilan töissä. 20-vuotiaana se vei Sirkan ja tämän sulhasen vihkikirkkoon. Jukka oli 24-vuotias, kun sen jalka kipeytyi, eikä se kyennyt enää töihin. Mummu olisi halunnut, että uskollinen palvelija olisi haudattu pellonlaitaan, kuten vanha tapa oli, mutta ukki talutti hevosen lähimpään teurastamoon seitsemän kilometrin päähän.

Jukan tarina on tyypillinen maatalousyhteiskunnan suomenhevosen tarina. Se syntyi kotona, teki siellä työnsä palvelen pienviljelijäperhettä ja puursi sodassa mitä luultavimmin huollon tehtävissä. Se oli osa perheen arkea ja juhlaa, leikkiä, työtä ja vapaa-aikaa. Jukkaa ei kuitenkaan koskaan nimetty sankariksi, kuten sotahevoscertomuksissa usein hevosiin viitattiin. Jukan erityisyys ja kiintymys siihen tulee ilmi siinä, että se on perheen ainoa hevonen, josta olen kuullut tarinoita, vaikka ukilla oli myöhemmin muitakin hevosia. Traktoria ukki ei koskaan hankkinut, vaan hän teki tilan työt hevosella vuoteen 1971 asti, jonka jälkeen tilalle ei enää löytynyt jatkajaa. Suomenhevonen rotuna selvisi maatalouden rakennemuutoksesta ja kaupungistumisesta, kun juoksijatyyppiset yksilöt siirtyivät raviradoille tuolloin nousussa olleen ravikilpailutoiminnan myötä. Työhevossuuntaiset, raskarakenteiset suomenhevoset hävisivät lähes kokonaan.

Rommin tarina on nykyisen, urheilullisen suomenhevosen tarina. Rommi syntyi vuonna 1987 Kemijärvellä ja se kasvatettiin juoksijaksi suvussaan niin Eri-Aaroni, Murto kuin Lohdutuskin. Rommista koulutettiin ravuri ja se juoksi lähes 70 lähtöä ansaiten noin 3000 euroa palkintorahoina. Se oli kelpo ravuri, mutta menestys ei ollut riittävää. Niinpä kasvattaja päätti myydä Rommin sen ollessa 6-vuotias. Rommi ruunattiin ja myytiin Hau-

kiputaalle ratsuksi, sillä ravihevoseksi kasvattaja ei sitä enää halunnut siinä pelossa, että se olisi joutunut kiertoan. Rouvalle, joka Rommin osti, sattui kuitenkin samoihin aikoihin onnettomuus, jonka vuoksi hän ei enää pysynyt ratsastamaan. Koska Rommia ei edelleenkään haluttu kiertolaiseksi, se oli jo menossa teuraaksi. Silloin ratsastuksen ammattilainen Arto-Pekka Heino astui sen elämään ja Pirkko Pekkala osti sen luvaten, että Rommi pysyy hänellä loppuun asti. Rommi on ollut Pirkolla nyt 18 vuotta ja se on ehtinyt tehdä monenlaista. Arto-Pekka Heino koulutti Rommin ratsuksi ja he kilpailivat kouluratsastuksessa kansallisella tasolla kahden vuoden ajan. Rommin stressiherkkyys kuitenkin siirsi sen muihin töihin ja siitä koulutettiin terapiaratsu, joka ansaitsi kaurojaan ratsastusterapeutin apuna kuntouttaen niin isoja kuin pieniäkin asiakkaita. Terapiahevosena Rommi on tottunut monenlaisiin ratsastajiin, ja se sopeuttaa liikkeensä ratsastajalle sopivaksi. Pientä lasta se kantaa selässään hyvin varovaisesti, liikkuen lyhyin varovaisin askelin kuulostellen tarkasti selässä olijaa. Yksi Rommin kilparatsun uran saavutuksista on SM-pronssi vammaisratsastuksessa aikana, jolloin hevoset vielä arvottiin ratsastajille. Lisäksi se on näytellyt sotaratsua elokuvassa ”Siunattu maa” ja ollut mukana monissa edustustehtävissä kuten ratsastusnäytöksissä ja hääkulkueissa. Terapiaratsu se on ollut myös omistajalleen Pirkolle kuten myös monelle sillä ratsastaneelle ihmiselle, minä mukaan lukien. Rommi vietti viime vuonna 25-vuotissyntymäpäiviään ja oppi samana vuonna laukanvaihdot ja passagen eli ravin paikallaan, joka on vaativa kouluratsastusliike. Rommi ymmärtää hyvän ruoan päälle kuten suomenhevoset yleensä ja on erittäin perso porkkanoille ja muille herkuille. Sen olemuksesta tunnistaa Topeliuksen kuvaileman vahvatahtoisuuden, eikä sen luottamusta voiteta helposti. Sen karsinaa lähestyvälle tutulle ihmiselle se hörisee kauniisti, mutta jos porkkanoita tai muita herkkua ei tipu, se osoittaa mieltään luimistelemalla ja heilauttamalla päätään vaativasti. Työmoraali sillä on kuitenkin kohdillaan ja viisaana ja rauhallisena hevosenä se kävelee kiltisti irti vierellä eikä sitä saa liioin sito kiinni pesupaikalla. Rommi on nyt 26-vuotiaana elämänsä kunnossa ja sillä on ohjelmaa jokaiselle viikonpäivälle omien ihmistensä kanssa: kouluratsastuksen kiemuroita, puomityöskentelyä, leppoisia tai vauhdikkaita maastolenkkejä. Kaikki käy, mutta Rommi määrää tahdin. Sillä on varsin korkea käsitys itsestään, niin kuin itsevarmoilla suomenhevosilla usein on.

Rommin tarinassa näkyy suomenhevosen monipuolisuus, jota rodussa on aina arvostettu. Suomessa on nykyään noin 74 000 hevosta ja suomenhevosiä niistä on kolmasosa eli noin 20 000. Noin puolet suomenhevosista on ravihevosiä ja loput ratsuina ja työhevosina. Suomenhevoset ja suuri osa lämminverisistä juoksijoista kasvatetaan Suomessa, mutta poneja ja ratsuhevosia tuodaan koko ajan enemmän ulkomailta kysynnän tyydyttämiseksi. (Suomen Hippos 2013; Murtola & Ojala 2011.)

Nykyään käydään paljon keskustelua niin ihmisten kuin eläinten hyvinvoinnista, mutta hevosten hyvinvointi on puhuttanut suomalaisia ainakin 1800-luvun lopulta

lähtien. Eläinsuojeluyhdistyksen perustamisen tarkoituksena 1800-luvun lopulla oli mm. hevosenlihan käytön edistäminen, koska huonokuntoisen hevosen myyminen edelleen oli kannattavampaa kuin sen hautaaminen maahan (SEY). Tuolloin kuollutta hevosta pidettiin vielä saastaisena ja sen lihaa syömäkelvottomana. Asenteet kuitenkin muuttuivat ja jo toisen maailmansodan aikaan hevosenlihaa syötiin, mutta koskaan siitä ei tullut koko kansan herkkua. Kuitenkin nykyään hieman paradoksaalisesti hevosenlihaskandaalin myötä suomalaiset ovat alkaneet kiinnostua enemmän hevosenlihasta.

Nykyään on myös tieteellistä tutkimusta siitä, että hevonen voi vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin monella tavalla. Suomalaiset ovat kuitenkin tienneet jo kauan, mistä lähin terapeutti löytyy, tässä lopuksi katkelma Kalevalasta.

Anna huolia hevosen,
murehtia mustan ruunan,
rautasuisen surkutella,
suuripäisen päivitellä!
Hevosell' on pää parempi,
pää parempi, luu lujempi,
kaulan kaari kantavampi,
koko ruumis runsahampi.
(Kalevala 22. runo, Lönnrot (1998/1849) 206.)

ARKISTOAINEISTOT

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston Hevostarinakeruu-aineisto.
– SKS KRA. HT 695–698. 2003.

KIRJALLISUUS

Kalevala 22. runo, Lönnrot, Elias 1998 (1849): *Kalevala - 150-vuotisjuhlapainos*. Helsinki: LIKE.

LUUKKAINEN, HANNELE. Historia. HESY Helsingin eläinsuojeluyhdistys. [online] <<http://www.hesy.fi/historia.htm>> [29.8.2013.]

MOISALA, SUVI 2008. Suomenhevosen juhlavuosi ja suomenhevosen tulevaisuus. [online] <http://www.hevosyrittaja.fi/ep/tiedostot/SH_Moisalatiedote.pdf> [29.8.2013.]

MURTOLA, SANNI & OJALA, EEVA 2011. Hevosten ja ponien maahantuonti ja rekisteröinti Suomeen. Savonia Ammattikorkeakoulu. [online] <https://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/31664/Eeva_Ojala_ja_Sanni_Murtola.pdf?sequence=1> [29.8.2013.]

- NYMAN, JOPI & SCHUURMAN, NORA 2012. Kansallinen eläin: Suomenhevosen ekonationalistiset diskurssit. *Alue ja ympäristö* 2/2012, 34–45.
- OJALA, ILMARI & PELTONEN, TERTTU & PIHKALA, TUULA 2007. Suomalaisia hevosia ja hevosihmisiä. Agrimarket Suomenhevonen 100 vuotta -valokuvänäyttely. Näyttelyluettelo. [online] <http://www.suomenhevonen.info/sh100v/fi/pdf/nayttelyluettelo_valmis.pdf> [28.9.2013.]
- SEY. Eläinsuojelua jo vuodesta 1879. [online] <<http://www.sey.fi/index.phtml?s=837>> [30.8.2013.]
- SKS KRA. HT 695–698. 2003. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston Hevostarinakeruu-aineisto.
- Suomen Hippos 2013. Hevosten lukumäärän kehitys 1910-. [online] <http://www.hippos.fi/files/4481/Hevosmaara_kokon_1910.pdf> [30.8.2013.]
- TOPELIUS, ZACHARIAS 1983/1899. *Maamme-kirja*. Porvoo, WSOY.

LEINONEN, RIITTA-MARJA 2012: Palvelijasta terapeutiksi. Ihmisen ja hevosen suhteen muuttuvat kulttuuriset mallit Suomessa. Acta Universitatis Ouluensis. Series B, Humaniora 115. Oulu: Oulun yliopisto. [online] <<http://herkules.oulu.fi/isbn9789526201832/isbn9789526201832.pdf>>

Riitta-Marja Leinonen työskentelee kulttuuriantropologian yliopisto-opettajana Oulun yliopistossa.